C.G. Jung

OPERE COMPLETE

15

Despre fenomenul spiritului în artă și știință

3
TREI

«…numai acea parte a artei care există în procesul plăsmuirii artistice poate constitui obiectul psihologiei, nu însă și aceea care reprezintă esența intrinsecă a artei. Această a doua parte, ca și întrebarea ce reprezintă arta în sine, nu poate constitui niciodată obiectul unui mod de examinare psihologic, ci numai estetico-artistic.»

C.G. Jung

Biblioteca de psihanaliză, 88

Colecţie coordonată de
Vasile Dem. Zamfirescu

C.G. Jung

OPERE COMPLETE
15

DESPRE FENOMENUL SPIRITULUI ÎN ARTĂ ȘI ȘTIINȚĂ

Traducere din limba germană de
Gabriela Danțiș

3
TREI

EDITORI
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
Magdalena Mărculescu-Cojocea

MACHETAREA ŞI COPERTA SERIEI
Faber Studio (Silvia Olteanu şi Dinu Dumbrăvician)

DTP
Cristian Claudiu Coban

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
JUNG, CARL GUSTAV
Opere complete / Carl Gustav Jung; trad. din lb. germană de Dana Verescu, Vasile Dem. Zamfirescu. - Bucureşti : Editura Trei, 2003 -
vol.
ISBN 973-8291-61-5
Vol. 15. Despre fenomenul spiritului în artă şi ştiinţă / trad.: Gabriela Danţiş. - 2007. - Bibliogr. - Index. - ISBN 973-707-058-5
I. Danţiş Gabriela (trad.)

159.964.2
159.9

Această ediţie este bazată pe volumul 15 (*Über das Phänomen des Geistes in Kunst und Wissenschaft*) din C.G. Jung, *Gesammelte Werke*, Walter-Verlag, Solothurn şi Düsseldorf, 1995, îngrijită de Lilly Jung-Merker şi dr. phil. Elisabeth Rüf. Pentru textul lui Jung la această ediţie:

Copyright © Patmos Verlag GmbH & Co. KG, Walter-Verlag,
Düsseldorf / Germany, 1995

© Editura Trei, 2007 — pentru prezenta ediţie în limba română

C.P. 27-0490, Bucureşti
Tel./Fax: +4 01 311 75 89
e-mail: office@edituratrei. ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 973-707-058-5

CUPRINS

I Paracelsus 7
II Paracelsus ca medic 17
III Sigmund Freud ca fenomen de istorie a culturii 38
IV Sigmund Freud 47
V Întru memoria lui Richard Wilhelm 56
VI Despre legăturile psihologiei analitice cu opera literară 67
VII Psihologie și literatură 88
Cuvânt înainte 88
Introducere 90
1. Opera 92
2. Scriitorul 105
VIII *Ulise*. Un monolog 112
Observație preliminară a autorului 112
Anexă 138
IX Picasso 142

Anexe
Bibliografie 151
Indice de nume 157
Indice de termeni 160

I
PARACELSUS[1]

Straniul PHILIPPUS AUREOLUS BOMBAST VON HOHENHEIM, nu- 1
mit THEOPHRASTUS PARACELSUS[2], s-a născut aici la 10 noiembrie 1493. Spiritul său medieval şi totuşi atât de liberal n-o să ne-o ia în nume de rău dacă aruncăm mai întâi o scurtă privire, amintindu-ne cu respect de uzanţele din vremea sa, la soarele sub care s-a născut. Soarele său se afla sub semnul *Scorpionului*, după tradiţia veche o zodie bună pentru medici, pentru cei meşteri în otrăvuri şi tămăduire. Patronul Scorpionului este orgoliosul şi belicosul *Marte*, care-i dă celui puternic curaj războinic, iar celui slab înclinaţie spre harţă şi venin. Şi, într-adevăr, viaţa ulterioară a lui PARACELSUS n-a dezminţit acest horoscop.

Privind acum dinspre firmament la pământul pe care s-a năs- 2
cut, vedem casa lui părintească adăpostită într-o vale adâncă, singuratică, umbrită de pădure, împrejmuită de munţi sumbri şi înalţi, care înconjoară din toate părţile colinele şi văile mlăştinoase ale melancolicei sihăstrii. În vecinătatea plină de presimţiri se înalţă marile culmi ale Alpilor, puterea pământului covârşeşte vizibil bu-

1 [Conferinţă ţinută în cadrul Clubului Literar Zürich, în casa în care s-a născut PARACELSUS, la Teufelsbrücke bei Einsiedeln, în iunie 1919. Publicată în: *Der Lesezirkel* XVI (Zürich, 10 septembrie 1929). Ulterior, în: C.C. Jung, *Wirklichkeit der Seele* (cf. Bibliografia); apoi, în seria „Der Bogen", caiet 25, Tschudy Verlag, St. Gallen, 1952.]

2 Trimit la excelenta ediţie a scrierilor lui PARACELSUS alcătuită de Dr. BERNHARD ASCHNER (cf. Bibliografia).

nul-plac al omului şi îl ţine ameninţător de vie în căuşul ei, silindu-l după vrerea sa. Aici, unde natura este mai măreaţă decât omul, nimeni nu-i scapă; răceala apei, neînduplecarea stâncii, rădăcinile noduroase şi tari ale pădurii şi povârnişurile prăpăstioase aşază ceva de nestârpit în sufletul celui născut acolo, dându-i elveţianului îndărătnicie, fermitate, fire greoaie şi firească mândrie, care a fost interpretată în fel şi chip, favorabil şi nefavorabil, ca independenţă ori sfidare. („Le Suisse est caractérisé par un noble esprit de liberté, mais aussi par une certaine froideur peu agréable", cum scria odată un francez.)

3 Soarele tatăl şi Pământul mumă par să-i fi fost părinţi mai adevăraţi lui PARACELSUS decât cei de sânge. Într-adevăr, cel puţin dinspre partea paternă, PARACELSUS nu era nicicum elveţian, ci şvab, fiu al lui WILHELM BOMBAST, urmaşul nelegitim al lui GEORG BOMBAST VON HOHENHEIM, mare maestru al Ordinului ioaniţilor. Însă, născut în orbita Alpilor, în pântecele unui pământ puternic, pe care, neluându-şi în seamă sângele, şi l-a însuşit, conform legii „x a dispoziţiei locale", după caracter, PARACELSUS a venit pe lume ca elveţian.

4 Mama lui provenea din Einsiedeln şi înrâuririle ei nu sunt cunoscute. În schimb, tatăl era o fire problematică. Peregrinase ca medic şi se stabilise în văgăuna aceea de la capătul pământului, în apropierea drumului pelerinilor. Ce-l îndreptăţea pe el, născut în afara căsătoriei, să-şi ia numele nobil al tatălui? Se poate bănui tragedia sufletească a celui nelegitim: un neîndreptăţit ursuz şi singuratic, care, în izolarea văii păduroase, renunţă cu resentiment la patria sa şi care primeşte totuşi, cu patimă nemărturisită, prin pelerini, veşti despre lumea din afară, în care nu se va întoarce. Viaţa nobilă şi lumea largă i-au zăcut în sânge şi au rămas îngropate acolo. Sufleteşte, nimic nu acţionează mai puternic asupra ambianţei umane, în special asupra copiilor, decât viaţa netrăită a părinţilor. De la acest părinte am fi îndreptăţiţi să ne aşteptăm la cel mai puternic efect contrar asupra tânărului PARACELSUS.

5 O mare, chiar neasemuită, iubire îl leagă de tatăl său. E singurul om de care-şi aduce aminte cu dragoste. Un asemenea fiu cre-

dincios va plăti vina tatălui. Toată renunţarea tatălui se va preschimba la fiu într-o revendicare ambiţioasă. Resentimentul şi sentimentul inevitabil de inferioritate a tatălui îl vor face pe fiu răzbunătorul nedreptăţii acestuia. Îşi va mânui sabia împotriva oricărei autorităţi şi va combate, ca adversar al propriului tată, orice pretenţie la *potestas patris*. Ceea ce a pierdut tatăl sau la ceea ce a renunţat, succes şi faimă a numelui, viaţă şi independenţă în lumea largă, trebuie să le recâştige şi, conform unei legi tragice, trebuie să se certe şi cu prietenii, ca o consecinţă inevitabilă a simplei legături a destinului cu singurul prieten, tatăl, căci la endogamia sufletească se află grele pedepse ale sorţii.

Cum nu rareori se întâmplă, natura l-a înzestrat rău pentru ro- 6
lul de răzbunător, căci în locul unui chip eroic de răzvrătit, i-a atribuit o înălţime doar de vreo 150 cm, o înfăţişare bolnăvicioasă, buza superioară prea scurtă, neacoperindu-i dinţii întru totul (semn distinctiv nu rar la oamenii nervoşi), şi, după cum se pare, un bazin a cărui feminitate sărea în ochi, te izbea; când i s-au exhumat osemintele la Salzburg, în secolul al XIX-lea[3], circula chiar legenda că ar fi fost eunuc, lucru despre care însă, după ştiinţa mea, nu există nici un fel de confirmări. Ce-i drept, iubirea pare să nu-şi fi împletit niciodată trandafirii în existenţa lui pământească, iar cunoscuţii lor ghimpi i-au fost de prisos, pentru că oricum firea sa era înţepătoare.

Abia ajunse la vârsta armelor că mărunţelul bărbat purta deja 7
o sabie şi mai mare, de care se despărţea doar rareori, şi aceasta cu atât mai puţin cu cât în mânerul sabiei de formă sferică îşi ascundea hapurile cu laudanum, adevăratul său *arcanum*. Astfel echipat, ieşi el — o figură care nu ducea lipsă întru totul de comic — devreme în lumea largă, în călătorii aventuroase nemaiauzite, care îl purtară prin Germania, Franţa, Italia, Ţările de Jos, Danemarca, Suedia şi Rusia. Ca un ciudat făcător de minuni, aproape ca un al doilea Apollonius din Tyana, se spune după le-

3 [Paracelsus a murit la 24 septembrie 1541, la Salzburg, unde a fost înhumat la cimitirul Sf. Sebastian „printre nevoiaşii azilului de bătrâni".]

gendă că ar fi călătorit şi în Africa şi Asia, unde ar fi descoperit taine dintre cele mai mari. Nicicând nu a făcut studii regulate, căci subordonarea faţă de orice autoritate era tabu. Era un *selfmade man*, care-şi permitea în mod semnificativ deviza: „Alterius non sit, qui suus esse potest“[4], o adevărată şi justă deviză elveţiană. Ce l-a mânat pe PARACELSUS în călătoriile sale rămâne pentru totdeauna o bănuială obscură, probabil ceva asemănător cu ce i s-a întâmplat la Basel. Ca medic renumit, a fost invitat în 1525 la Basel de către consiliu; ultimul acţionând vizibil într-unul din acele accese istorice de nepărtinire care s-au repetat ocazional în decursul veacurilor, cum o dovedeşte şi numirea discipolului NIETZSCHE. Numirea avea întru câtva şi un dedesubt neplăcut, penibil, căci pe atunci Europa suferea de o contagiere fără precedent cu sifilis, care izbucnise după campania militară de la Neapole. PARACELSUS ocupă poziţia medicului de urbe, dar nu se adaptă funcţiei nici după gustul Universităţii, nici după cel al onorabilului public. Pe prima o scandaliza prin aceea că le citea colegilor în limba argaţilor şi a servitoarelor, adică în germană, iar pe ultimul fiindcă, în loc de ţinută oficială, apărea pe stradă în halat de laborant. Pentru colegi era omul cel mai odios, iar scrierile sale de medicină erau defăimate cu înverşunare. Îl insultau cu expresii precum „îndărătnicul trăsnit“ şi „măgarul sălbatic de la Einsiedeln“. Iar el le răspundea în mod asemănător, într-o limbă evident vulgară, un spectacol nicidecum înălţător.

8 Acum, la Basel, îl surprinse o soartă inevitabilă, care interveni adânc în viaţa sa: îşi pierdu prietenul şi discipolul preferat, pe umanistul JOHANNES OPORINUS, care chiar îl trădă, furnizându-le adversarilor săi armele cele mai puternice. OPORINUS se căi mai apoi de necredinţa sa, dar era prea târziu. Prejudiciul nu mai putea fi îndreptat. Nimic nu mai era în stare să domolească purtarea pusă pe harţă, arogantă şi cârcotaşă, a lui PARACELSUS, dimpotrivă, trădarea o spori. În curând porni iar în călătorie, mai întotdeauna sărac, adesea scăpătat până la cerşetorie.

4 [„Să nu fie al altuia ceea ce poate fi al tău.“]

La treizeci şi opt de ani, în scrierile sale surveni o schimbare spe- 9
cifică: pe lângă cele medicale, ieşiră în evidenţă cele filosofice. Oricum, „filosofic“ nu este denumirea perfect corectă pentru manifestarea sa spirituală. Ar trebui s-o numim mai curând „gnostică“. După jumătatea vieţii, surveni acea curioasă schimbare sufletească pe care am putea-o defini chiar ca pe o răsturnare a orientării vieţii sufleteşti. Doar la puţini oameni apare clar această subtilă schimbare ca o răsturnare. La majoritatea, ea se petrece, ca şi alte lucruri importante din viaţă, sub pragul conştiinţei. La spiritele deosebite, această modificare se prezintă sub forma unei metamorfoze a intelectului într-un fel de spiritualitate speculativă ori intuitivă, cum vedem de pildă la NEWTON, SWENDENBORG sau NIETZSCHE, ca să dăm trei nume. La PARACELSUS, distanţa dintre extreme nu este atât de mare, este oricum însă, remarcabilă.

Cu aceasta ajungem acum, după toate chestiunile exterioare şi 10
neîndestulătoare ale vieţii personale, la omul spiritual PARACELSUS, şi pătrundem într-un univers de idei care omului de astăzi, dacă nu are cunoştinţe speciale despre starea de spirit din Evul Mediu târziu, trebuie să-i pară nespus de obscură şi confuză. Mai ales — cu toată preţuirea sa pentru LUTHER — faptul că PARACELSUS a murit ca un bun catolic, în cel mai surprinzător contrast cu filosofia sa păgână. E greu de presupus că pentru el catolicismul însemna pur şi simplu un stil de viaţă. În cazul lui, era un dat atât de firesc şi de nepătruns încât n-a constituit nici măcar o dată obiectul reflecţiei sale, altfel ar fi ajuns într-o controversă periculoasă cu biserica şi cu propria fire. PARACELSUS făcea parte clar dintre acei oameni care aveau intelectul într-un sertar, iar sufletul în altul, încât puteau să gândească bucuroşi mai departe cu intelectul, fără să rişte să se ciocnească de credinţa simţirii. În fine, e desigur o uşurare ca o mână să nu ştie ce face cealaltă. Ar fi o curiozitate fără rost să vrem să ştim ce s-ar fi întâmplat dacă ele s-ar fi ciocnit. De preferinţă, pe atunci ele nu se ciocneau, acesta-i semnul distinctiv al epocii aceleia ciudate, la fel de enigmatică precum starea de spirit a unui ALEXANDRU al VI-lea şi a întregului cler înalt din Cinquecento. Şi după cum se străduia să iasă în evidenţă, de sub pragul bisericii, păgânis-

mul voios al artei, tot astfel se înviora, îndărătul cortinei filosofiei scolastice, anticul păgânism al spiritului într-o renaştere a neoplatonismului şi a filosofiei naturii. Printre reprezentanţii acestei mişcări se afla îndeosebi umanistul MARSILIUS FICINUS, al cărui neoplatonism l-a influenţat pe PARACELSUS, ca şi pe atâtea minţi înalte şi „moderne" ale acelor zile. Nimic nu defineşte mai bine mişcarea intelectuală explozivă, răzvrătită şi prezicătoare de viitor a vremii care, depăşind de departe protestantismul, anticipa secolul al XIX-lea, decât motoul la cartea lui AGRIPPA VON NETTESHEIM, *De incertitudine et vanitate scientiarum* (1527):

> Nullis hic parcet Agrippa,
> contemnit, scit, nescit, flet, ridet,
> irascitur, insectatur, carpit omnia,
> ipse philosophus, daemon, heros, deus et omnia[5].

11 Se ivise o nouă epocă, răsturnarea autorităţii bisericii creştine se apropia ameninţător şi astfel se împuţina siguranţa metafizică a omului gotic. Şi aşa cum în ţările latine Antichitatea apărea iarăşi sub orice formă, în ţările barbare, germanice, în locul absentei trepte premergătoare antice, răzbătea trăirea primitivă a spiritului direct, despărţit în fel de fel de forme şi trepte şi întruchipat de mari şi ciudaţi gânditori şi poeţi, precum MEISTER ECKHART, AGRIPPA, PARACELSUS, ANGELUS SILESIUS şi JACOB BÖHME. Cu toţii îşi manifestă specificul lor barbar, însă primordial viguros, printr-un limbaj violent răzvrătit, ivit din tradiţie, lipsindu-se de autoritate. În această privinţă, alături de BÖHME, PARACELSUS era desigur exemplul cel mai potrivit. Terminologia sa filosofică este atât de individual arbitrară, încât şi gnosticele (cuvinte ale puterii) le depăşeşte cu mult prin bizarerie şi obscuritate.

12 Principiul cosmogonic suprem, „Demiurgul" său gnostic, era Yliaster sau Hyaster, o nouă alcătuire hibridă de cuvinte din *hyle*

5 [„De la nimic nu se abţine Agrippa:/ sfidează, ştie, nu ştie, plânge, râde,/ se mânie, se ruşinează, le ia în râs pe toate,/ el însuşi e filosof, demon, erou, zeu şi de toate."]

(materie) şi *astrum* (stea). Am putea traduce această noţiune prin „materie cosmică“. Este cumva precum *hen* al lui PITAGORA şi EMPEDOCLE sau *heimarmene* a stoicilor, o intuire elementară a materiei şi forţei primordiale. Formularea greco-latină nu înseamnă decât un stil expresiv potrivit vremii, un înveliş cultural pentru o străveche idee primordială, care i-a ţinut sub tensiune şi pe presocratici, fără ca PARACELSUS s-o fi moştenit neapărat de la ei. Căci aceste imagini primordiale aparţin omenirii şi pot apărea din nou în capul oricui, indiferent de timp şi loc. Este nevoie doar de împrejurări favorabile pentru redeşteptarea lor. Momentul potrivit este întotdeauna acela când se năruie o concepţie despre lume şi toate formele şi configuraţiile care treceau odinioară drept răspuns definitiv la marile enigme ale vieţii şi ale universului se destramă odată cu ea. Corespunde întru totul chiar regulii psihologice când toţi zeii dezrădăcinaţi cad asupra omului şi de aceea el strigă: „Ipse philosophus, daemon, heros, deus et omnia“, iar dacă o religie ce preamăreşte spiritul începe să dispară, o imagine primordială a materiei creatoare va deveni în schimb conştientă în trăirea interioară.

În cea mai strictă opoziţie faţă de concepţia creştină despre lume, principiul suprem al lui PARACELSUS este o concepţie întru totul materialistă. Abia pe locul al doilea apare la el ceva spiritual, şi anume *anima mundi* ivită din materie, *ideos* sau *ides*, un *mysterium magnum* sau „*Limbus maior*, o esenţă spiritualistă, un lucru invizibil şi incomprehensibil“. În el totul este cuprins în forma ideilor platoniciene, ca arhetipuri, un germene care putea să provină chiar de la MARSILIUS FICINUS. Limbus este un cerc. Universul animistic însufleţit este cercul mai mare, omul este *limbus minor*, cercul mai mic. El este microcosmosul. De aceea, totul este înăuntru şi afară, jos şi sus. Printre toate lucrurile, în cercul mai mare şi în cel mai mic domină *corespondenţa, correspondentia*, o concepţie care trece apoi, prin ideea lui SWEDENBORG despre *homo maximus*, într-o gigantică antropomorfizare a universului. În concepţia mai primitivă a lui PARACELSUS lipseşte însă antropomorfizarea. Pentru el, omul şi universul reprezintă un conglomerat de materie animată, o concepţie consanguină modului de examinare ştiinţific de

la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu singura deosebire că PARACELSUS nu gândește încă fatal chimic-mecanic, ci primitiv-animistic. Natura lui colcăie de vrăjitoare, incubi, sucubi, diavoli, silfide și ondine. Ceea ce animă experiența sa sufletească este totodată și ceea ce animă natura. Încă nu l-a ajuns moartea sufletească a materialismului științific, dar el îi pregătește calea către acest sfârșit. El este *încă* un animist, corespunzător primitivismului spiritului său, și *totuși* deja un materialist. Materia ca ceva absolut fragmentat în spațiu este dușmanul cel mai natural al acelei concentrări a ceea ce este viu, care înseamnă suflet. În curând, lumea ondinelor și a silfidelor își va atinge sfârșitul și abia în evul sufletului își vor sărbători învierea, stârnind uimire că au putut fi uitate vreodată adevăruri atât de vechi. Dar este desigur mult mai simplu să admiți că ceea ce nu înțelegi nici nu există.

14 În mare și în mic, universul lui PARACELSUS se constituie din particule animate, din *entia*. Chiar și bolile sunt pentru el *entia*, așa cum există un *ens astrorum*, *veneni*, *naturale*, *spirituale* și *ideale*. Marea epidemie de ciumă din vremea aceea i-o explica împăratului într-o scrisoare ca acțiune a unor sucubi zămisliți în bordeluri. *Ens* este, în tot cazul, o „esență spirituală", de aceea zice el în *Buch Paragranum*: „Bolile nu sunt *corpora*, de aceea trebuie folosit spirit contra spirit". Prin aceasta PARACELSUS arată că, după teoria corespondențelor (*correspondentia*), oricărui *ens morbi* îi corespunde un „arcanum" din natură, de pildă o plantă ori un mineral, care este medicamentul pentru boala respectivă. De aceea el nici nu definea bolile clinic ori anatomic, ci după remediile lor specifice, de exemplu, existau boli „tartarice", adică acelea care erau vindecate prin *arcanum*-ul lor corespunzător, în acest caz *tartarus*. De aceea și prețuia mult din dogma semnelor, care pare să fi fost unul dintre principiile esențiale ale medicinei populare din vremea aceea (adică a moașelor, felcerilor, vrăjitoarelor, vracilor și călăilor). După această teorie, de pildă, o plantă ale cărei frunze sunt asemănătoare mâinii este bună pentru bolile mâinii ș.a.m.d.

15 Boala este pentru el „o dezvoltare naturală, ceva spiritual, viu, o sămânță". Am putea spune că pentru PARACELSUS boala era o co-

existenţă necesară, un *constituens* intrinsec vieţii omeneşti şi nu un odios *corpus alienum*, cum înseamnă ea pentru noi. De aceea, ea se şi înrudeşte cu aceste constituente *arcana* prezente în natură, deopotrivă necesare şi ţinând de natură, precum bolile de om. Cel mai modern dintre medici i-ar strânge aici mâna lui PARACELSUS şi i-ar spune: „Nu gândesc întru totul aşa, totuşi destul de asemănător". În consens perfect cu felul său de a fi, el crede că întregul univers este o farmacie, iar Dumnezeu, farmacistul suprem.

16 PARACELSUS este un spirit tipic pentru o mare epocă de tranziţie. Intelectul său scormonitor şi bătăios abia s-a eliberat dintr-o concepţie despre viaţă spiritualistă, de care simţirea lui mai ţine încă. *Extra ecclesiam nulla salus*[6] — această propoziţie este valabilă în cea mai mare măsură pentru metamorfoza spirituală care-l cuprinde pe cel ce depăşeşte cercul legendelor tradiţionale despre imaginile sacre, care îi închid, ca adevăruri ultime, orizontul: el pierde toate prejudecăţile liniştitoare şi salutare, tocmai i s-a năruit o lume şi încă nu se ştie nimic despre o nouă ordine a lucrurilor. A ajuns cu totul sărac, cu totul neştiutor, ca un copilaş care nu ştie nimic despre noua lume şi doar cu greu şi vag îşi poate aminti ceea ce-i spune străvechea experienţă a omenirii din sângele său. Pentru el orice autoritate a pierit şi trebuie să clădească o nouă lume cu mijloacele propriei experienţe.

17 În ample călătorii, nedesconsiderând nici cele mai obscure surse, şi-a căpătat PARACELSUS experienţa de pragmatic fără seamăn. Şi aşa cum a atras, fără prejudecată, materia primară a experienţei sale exterioare, tot astfel a creat, chiar şi din obscurităţile elementare ale sufletului său, ideile filosofice fundamentale ale operei sale. A scos la iveală arhaic-păgânescul, prefăcând cele mai rele superstiţii ale poporului de jos. Spiritualismul creştin s-a preschimbat în treptele sale premergătoare preistorice, în animismul primitivilor, iar formarea intelectuală scolastică a lui PARACELSUS a creat din aceasta o filosofie care nu se apropia de nici un model creştin, ci

6 Nu există salvare în afara bisericii. Cuvântul latin *salus* înseamnă şi „sănătate". (*N. t.*)

mai curând de gândirea celor mai detestaţi duşmani ai bisericii, gnosticii. Ca pe orice novator fără reţineri, care dispreţuieşte autoritatea şi tradiţia, şi pe el îl ameninţa revenirea la ceea ce fusese respins odinioară, iar prin aceasta stagnarea fatală şi absolut distructivă. Dar chiar prin faptul că, în timp ce intelectul său cutreiera în larg, recurgând la trecutul cel mai îndepărtat, simţirea lui se ţinea strâns de bunurile moştenite, a fost împiedicată deplina realizare a regresului. Şi tocmai datorită acestei contradicţii insuportabile, regresul s-a transformat în progres. El n-a renegat spiritul în care credea simţirea sa, ci i-a alăturat contraprincipiul materiei: pământ faţă de cer, natură faţă de spirit. Prin aceasta, el nu a devenit un demolator orb, un geniu pe jumătate înşelător, ca AGRIPPA, ci un părinte al ştiinţelor naturii, un pionier al spiritului nou, aşa cum îl cinsteşte pe drept epoca noastră. Fără îndoială, ar clătina din cap, din lumea de dincolo, la lucrurile pe care le preţuiesc îndeosebi admiratorii săi moderni. Panpsihismul n-a fost descoperirea sa cu ardoare câştigată — mai degrabă îi este proprie, ca rest primitiv, pentru *participation mystique* la natură —, ci: *materia şi proprietăţile ei.* Situaţia conştiinţei din vremea sa şi gradul de evoluţie de pe atunci al cunoaşterii nu-i permiteau deloc să vadă omul în afara totalităţii naturii. Acest apogeu îi era rezervat secolului al XIX-lea. Legătura indisolubilă şi inconştientă dintre om şi lume era pentru el un dat absolut, pentru care spiritul său a început să lupte cu armele empirismului ştiinţific. Medicina modernă, care nu mai poate concepe sufletul ca pe un simplu apendice al trupului şi de aceea ia din ce în ce mai mult în considerare aşa-zisul „factor psihic", se apropie într-un anume sens din nou de reprezentarea paracelsiană a materiei vii însufleţite, fapt prin care întreaga manifestare spirituală a lui PARACELSUS apare într-o nouă lumină. Aşa cum PARACELSUS a fost odinioară un deschizător de drum al ştiinţei medicale, tot astfel devine el astăzi pentru noi, după cum se pare, simbolul unei schimbări însemnate a concepţiei noastre despre esenţa bolii, precum şi despre esenţa vieţii în general.